

**Zpráva „Zhodnocení účinnosti dobrovolných nástrojů
ochrany životního prostředí pro politiku prevence a
správného řízení malých a středních podniků ČR ve vztahu
k plnění cílů Plánů odpadového hospodářství ČR“**

Zpracovala:
Mgr. Veronika Jirkovská
CEMC

Obsah

	Obsah.....	2
1.	Úvodní část.....	3
	Environmentální audit.....	4
	Ekodesign.....	6
	Environmentální účetnictví.....	6
2.	Zhodnocení účinnosti dobrovolného nástroje EMS.....	7
3.	Zhodnocení dobrovolného nástroje čistší produkce.....	8
4.	Zhodnocení administrativního nástroje POH původce.....	9
5.	Závěr.....	10

1. Úvodní část

Uplatňování dobrovolných nástrojů v praxi jsou takové činnosti, především podnikatelských subjektů, které jsou aplikovány na základě svobodného rozhodnutí subjektů, nad rámec legislativních norem. Dobrovolné nástroje patří do skupiny nástrojů preventivní strategie, tzn. že se soustředí na odstraňování samotných příčin vznikajících problémů – tj. znečišťování životního prostředí. Zásadní rozdíl mezi reaktivní a preventivní strategií spočívá v tom, že preventivní strategie má nejenom pozitivní vliv na životní prostředí, ale vede i k finančním a ekonomickým úsporám, ke snížení nákladů a ke zvýšení konkurenceschopnosti subjektu. Podstata preventivního přístupu spočívá v tom, že je výhodnější zabývat se vznikem odpadu a předcházení znečištění, než se zabývat odpadem až po jeho vzniku. Snaha o naplňování preventivního přístupu tak vnáší nový pohled jak na odpad a znečištění, tak i na výrobu.

Každý dobrovolný nástroj s sebou přináší určité výhody, pro ten daný subjekt, jenž dobrovolný nástroj zavedl ve svém provozu. Dobrovolné nástroje jsou však náročné ať již se to týká finanční stránky zavádění dobrovolných nástrojů, nebo náročnosti na čas a prostor (například nové technologie apod.).

Následující přehled přináší shrnutí výhod a přínosů vybraných dobrovolných nástrojů:

- Systém environmentálního managementu (EMS) dle ISO 14001 a Systém environmentálního managementu (EMS) dle Národního programu EMAS
- Environmentální audit
- Čistší produkce
- Ekodesign
- Ekologické značení (ekolabelling), zelený bod
- Environmentální účetnictví

Systém environmentálního managementu (EMS)

Základním cílem zavedení EMS je:

- trvalé snižování negativního vlivu provozovaných činností na životní prostředí
- řádný provoz činností
- optimální organizační struktura
- pořádek v provozu a dokumentaci
- dobré vztahy s veřejností a se státní správou
- získání obchodně využívané vizitky – certifikát ISO 14001 nebo registrace v programu EMAS

Výhody zavádění EMS:

- jedná se především o marketingový nástroj, který posiluje eko-image firmy jak z pohledu odběratelů, tak z pohledu veřejnosti a konkurence
- napomáhá uzavírání nových kontraktů, zlepšuje šanci ve výběrových řízeních
- rozvinutí „Public Private Partnership“ na místní úrovni, spojeného s ochranou životního prostředí
- v některých případech je podmínkou udělení licencí (např. ve světě spalovny nebezpečných odpadů)
- větší šance získání úvěrů, pojistných smluv
- certifikovaný EMS může být využit jako argument proti tvrzení eko-dumpingu

Přínosy EMS lze zaznamenat především v podobě:

- snížení provozních nákladů – úspory energií, surovin a dalších zdrojů

- snížení rizika nehod, za něž nese podnik odpovědnost
- zlepšení organizace, zvýšení právní jistoty
- úspory na pokutách či jiných sankcích spojených s poškozováním životního prostředí
- redukce nákladů na pojištění, snazší obstarání kapitálu
- posílení dobrých vztahů s veřejností
- výrazného zlepšení evidence vzniklých odpadů v místech jejich vzniku
- průhlednosti tzv. environmentálních nákladů
- omezení negativních dopadů na zdraví zaměstnanců
- ochrany a motivování pracovníků – zabránění rizikům, snižování škodlivých vlivů na zdraví zaměstnanců z pracovní činnosti
- omezení emisí a odpadů – zamezení jejich vzniku, snižování výskytu, recyklace a odstraňování odpadů, poplatky za znečišťování vody, půdy apod.
- včasného rozpoznání problémů spojených s životním prostředím
- průhlednosti nebezpečí, snížení rizik havárií – zabránění poruchám, omezování vzniku poruch s nebezpečnými vlivy na životní prostředí
- systematického řídicího nástroje závodu
- zvyšování důvěry úřadů v ekologické chování podniku
- zvýšení sepeřítí pracovníků s podnikem, posílení motivace pracovníků (v rámci EMS jsou zapojováni do procesu zlepšení i řadoví pracovníci)
- snazšího získání různých osvědčení, povolení apod.

Další důvody pro zavádění EMS jsou například:

- v budoucnu lze přepokládat vzrůstající tlaky na složení výrobků z hlediska snadnosti jejich další likvidace
- ve světě se začínají výrazněji upřednostňovat výrobky šetrné k životnímu prostředí, tyto tendence lze předpokládat i u nás
- v poslední době se stále zpřísňují legislativní požadavky, které musí firma dodržovat, EMS tak napomáhá nejenom v dodržování legislativních požadavků, čímž šetří náklady na sankce a pokuty, ale zlepšuje chování podniku vůči životnímu prostředí i nad rámec vymezených pravidel
- EMS mohou využívat podniky různého charakteru, principy EMS jsou natolik univerzální, že je mohou využívat i podniky nevýrobního charakteru

Přínosy z hlediska environmentálních změn:

- snížení emisí do ovzduší, vypouštění odpadních vod
- předcházení vzniku odpadu, recyklace, opakované použití, přeprava a zneškodňování odpadů
- využívání a snížení kontaminace půdy
- zlepšení využívání přírodních zdrojů a surovin, včetně energie
- řešení místních problémů – hluk, vibrace, zápach, vizuální vlivy
- řešení dopravních problémů
- snížení rizika nehod a dopadů na životní prostředí
- snížení vlivu na biologickou rozmanitost

Environmentální audit

Výhody vyplývající z provádění auditu:

- zvyšuje důvěryhodnost podniku u finančních institucí – lepší přístup k pojištění, úvěrům atd.

- lepší vztahy s orgány státní správy, veřejností
- zvyšuje pocit spoluodpovědnosti zaměstnanců
- identifikuje oblast možných úspor
- přispívá k lepší výměně informací mezi podniky a závody
- vliv rozhodování vrcholového managementu do nových investic
- identifikuje oblasti možných úspor nákladů
- vytváří informační databázi pro případ havárie
- hodnotí význam vzdělávacích programů organizovaných managementem podniku
- zvýšení celkové efektivity organizace
- snižuje rizika, vyplývající z neplnění environmentálních předpisů, nebo ze vzniku havárií

Čistší produkce (CP)

Hlavní přínosy zavádění čistší produkce:

- snížení produkce odpadů – splněním zákonných norem pro ochranu životního prostředí
- snížení rizika pro životní prostředí vyloučením nebo snižováním používání nebezpečných látek a omezováním jejich obsahu v odpadech
- možnost zlepšení pracovního prostředí
- úspory výrobních nákladů, které se ztratily v odpadech, tyto úspory jsou nejméně 12 x vyšší než úspory nákladů na nakládání s odpady
- snížení náročnosti odpadového hospodářství snížením nároků na skladovací prostory pro odpady, jejich přepravu a zajišťování kapacit na zneškodnění
- úspory nákladů na nakládání s odpady – snížení investic a nákladů na provoz koncových technologií apod.
- možné zlepšení kvality výrobků
- zlepšení postavení podniku při jednání s úřady
- zlepšení celkového působení podniku na veřejnost
- zjednodušení při zavádění EMS a ekonomická návratnost zavedení EMS postaveného na čistší produkci

Ekologické značení (Ecolabelling)

Výhody ekoznačení:

- během celého životního cyklu výrobku existuje několik možností a variant, jak snížit negativní vliv na životní prostředí
- ovlivnění celého dodavatelského řetězce (celého životního cyklu)
- propůjčení ochranné známky neznamena, že výrobek je vůči životnímu prostředí naprosto neškodný, ale ovlivňuje životní prostředí v negativním směru daleko méně než alternativní výrobky
- získání ekoznačky má pro výrobce význam především z hlediska posílení konkurenceschopnosti výrobku jak na domácím, tak zahraničním trhu (dnes především trhu EU), zlepšuje image podniku
- udělená ekoznačka vyjadřuje nejenom splnění ekologických požadavků, ale i požadavky týkající se kvality a jakosti výrobku
- dobrovolná aktivita
- možnost využití dlouhodobé nízkoúrokové půjčky ze Státního fondu životního prostředí

Ekoznačka „Ekologicky šetrný výrobek“ má své přínosy i pro spotřebitele:

- informaci o provedeném ekologickém hodnocení výrobku
- lepší orientaci a možnost výběru v nabízených rovnocenných výrobcích
- státní garance minimalizace nepříznivých vlivů na životní prostředí
- ekoznačení a doprovodné informace na výrobku působí jako velký informační potenciál pro spotřebitele
- zvyšování povědomí o nutnosti změn společenské povahy – zvyšování odbytu výrobků šetrných k životnímu prostředí
- na druhé straně však může být cena tohoto výrobku vyšší než ostatních alternativních výrobků

Nedostatky:

- ze strany podniků je vytýkána nedostatečná propagace programu ekologicky šetrných výrobků
- přihlášení do akreditovaných laboratoří je poměrně finančně nákladné

Ekodesign

Význam ekodesignu:

- vytvoření kvalitního a „ekologického“ výrobku – tj. snížení negativního vlivu na životní prostředí
- úspora materiálů, surovin, vody, energie – tj. zvýšení ekonomické efektivity
- hledání nových řešení, jak uspokojit potřeby spotřebitelů, a zároveň ovlivnění vzorce spotřeby a výroby
- podpora nového vzhledu, účinnosti, životnosti apod.

Environmentální účetnictví

Účel environmentálního účetnictví je přispět k:

- zvýšení efektivity využívaných materiálů
- zmírnění dopadů podnikových činností na životní prostředí
- zmenšení environmentálních rizik
- zlepšení výsledků hospodaření podniku
-

Environmentální účetnictví může být využíváno:

- k plánování a implementaci EMS
- k plánování a realizaci projektů čistší produkce, prevence znečišťování a dalších projektů na ochranu životního prostředí
- ke kalkulaci nákladů a užitků a úspor
- k investičnímu rozhodování
- k cenovému rozhodování
- k identifikaci, sledování a plánování environmentálních nákladů
- jako nástroj pro potřeby externího výkaznictví – reportingu
- ke stanovení environmentálních cílů apod.

Následující kapitoly se věnují již plně zhodnocení účinnosti zavádění dobrovolného nástroje EMS, CP ve výrobních družstvech, ale také plnění administrativního nástroje POH původce v rámci tohoto projektu EKOpfit.

2. Zhodnocení účinnosti dobrovolného nástroje EMS

Cíl projektu v oblasti zavedení systému EMS byl splněn ve všech výrobních družstvech zúčastněných na projektu (s výjimkou družstva KDR, které dokumentaci EMS ještě zpracovává). Řešitel při tomto projektu využil svou metodu POEMS.

Projekt ukázal, že při propracovaném způsobu zavádění systému EMS je možno úspěšně systém zavádět i v malých a středních podnicích. V jednotlivých podnicích se projevílo, jak významným a důležitým faktorem pro zavádění dobrovolných nástrojů je podpora ze strany jejich vrcholového vedení.

V průběhu projektu Řešitel kladl důraz zejména na zpracování Příručky EMS a vytvoření Směrnice plánování, jejichž zpracování a předání řešiteli bylo podmínkou pro obdržení osvědčení o absolvování kurzu, jenž bylo pro výrobní družstva značně motivujícím faktorem. Na závěrečné semináři dne 9. listopadu 2005 bylo družstvům (s výjimkou KDR) předáno „Osvědčení o absolvování kurzu zavádění systému EMS“ v příslušném výrobním družstvu.

Systém environmentálního managementu je pro malé a střední podniky velice motivujícím dobrovolným nástrojem, kterému byla v rámci tohoto projektu dána přednost před nástrojem čistší produkce z několika důvodů. Jednou z hlavních příčin byl objem přínosů, časová i finanční náročnost zavedení dobrovolného nástroje pro takto malé podniky, resp. výrobní družstva. Velkou motivací je pro podniky získání určitého osvědčení za účelem zviditelnění jejich úsilí o zlepšení stavu řízení podniku a jeho postavení vůči životnímu prostředí.

Výhody zavádění EMS můžeme najít zejména v tom, že se jedná o marketingový nástroj, který posiluje eko-image firmy jak z pohledu odběratelů, tak z pohledu veřejnosti a konkurence. Dále EMS napomáhá uzavírání nových kontraktů, zlepšuje šanci ve výběrových řízeních a v některých případech (např. ve světě spaloven nebezpečných odpadů), je podmínkou udělení licence. Pro podnik pak existuje větší šance získání úvěrů a pojistných smluv. Přínosy EMS lze zaznamenat především v podobě snížení provozních nákladů (úspory energií, surovin a dalších zdrojů), průhlednosti tzv. environmentálních nákladů, snížení rizika nehod, za něž nese podnik odpovědnost, úspor na pokutách či jiných sankcích spojených s poškozováním životního prostředí (více viz příloha č. 7.1).

Následující tabulka přináší přehled očekávaných významných změn výrobních vzorců ve výrobních družstvech po plné realizaci systému EMS.

Tabulka č. 1 Vyhodnocení předpokládaných změn výrobních vzorců ve vyr. družstvech po realizaci EMS

OBZOR, v. d. Zlín, LIDOKOV, v. d. Boskovice	
Zlepšení	kvalita na pracovišti, hlukové poměry, havarijní připravenost, další zlepšování kvality pracovního prostředí
Výroba šetrnějších výrobků	zvýšení využívání druhotných surovin, minimalizace produkce odpadů, celkové zlepšení kvality výrobků, snižování obsahu NO – předpoklad dalšího zlepšování, zlepšení konkurenceschopnosti, zlepšení vztahů s veřejností a úřady, s dodavateli a odběrateli
Zkvalitnění práce v oblasti žp	zvýšení kvalifikace zaměstnanců, lepší evidence a dodržování zákonů
Náklady na zavedení DN	hrubý odhad 533 000,- Kč
KOVO, v. d. Konice	
Zlepšení	havarijní připravenosti, kvalita pracovního prostředí – především hlukové poměry, organizační struktura, logistika
Výroba	zavedení nové technologie, snaha minimalizovat vznik

	odpadu, zlepšení kvality výrobku, snížení závadnosti výrobků, snížení obsahu nebezpečných látek, zlepšení následné likvidace výrobků
Konkurenceschopnost	předpoklad vzrůstu poptávky po výrobcích, zlepšení image podniku a vztahů s veřejností i úřady
Zkvalitnění práce v oblasti žp	dodržování zákonů, evidence, dokumentace, snížení nároků na skladovací prostory
Náklady na zavedení DN	hrubý odhad 250 000,- Kč
DŘEVOTVAR, v. d. Jablonné	
Zlepšení	všech oblastí – environmentální, ekonomické i sociální
Náklady na zavedení DN	hrubý odhad 290 000,-Kč
ORLÍK – Kompresory, v. d. Česká Třebová	
Zlepšení	všech oblastí – environmentální, ekonomické i sociální
Náklady na zavedení DN	hrubý odhad 2 miliony Kč
Snaha, k. d. Brtnice	
Zlepšení	nehodovosti, havarijní připravenost, snížení produkce odpadů a celkové kvality výrobku, zlepšení vztahů s veřejností
Náklady na zavedení DN	neuveďeno
TVAR, v. d. Pardubice	
Zlepšení	pracovního prostředí, nehodovosti, zlepšení konkurenceschopnosti (budoucnost)
Zkvalitnění práce v oblasti žp	výroba šetrnější k žp, zvýšení využívání druhotných surovin ve výrobě, zlepšení kvality výrobku, snížení závadnosti
Náklady na zavedení DN	neuveďeno

3. Zhodnocení dobrovolného nástroje čistší produkce

Dobrovolný nástroj čistší produkce nebyl tak žádaným nástrojem jako systém EMS, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole. V rámci projektu EKOprofit řešitelé zvolili variantu vyplňování dotazníků ve formě tabulek „top twenty“. Z celkem 9 družstev tyto tabulky v termínu vyplnila pouze tři družstva. Již prvotní nedostatečná spolupráce při vyplňování tabulek počasi apod. a tato slabá odezva při hodnocení potenciálu čistší produkce ve družstvech naznačovala nezáměr o projekt čistší produkce v těchto malých podnicích.

Ačkoliv byl ve všech třech družstev shledán určitý potenciál čistší produkce, k samotnému provedení projektu čistší produkce nedošlo ani v jednom z družstev.

Byl identifikován potenciál jak environmentální, tak i ekonomický a sociální. Jejich přehled je uveden v následující tabulce.

Tabulka č. 2 Přehled potenciálu CP ve vybraných výrobních družstvech

Environmentální potenciál družstev
rezervy v možnostech snižování negativních vlivů na životní prostředí = prostor pro opatření na snížení nákladů na poplatky a pokuty za znečišťování, prostor pro snižování emisí, produkce, třídění a využívání odpadů, používání nebezpečných látek, prostor pro zlepšování jakosti výrobků, předcházení haváriím
Ekonomický potenciál družstev
zvýšení efektivity vynakládaných prostředků, snižování poplatků a pokut, zvýšení celkové efektivity podniku

Sociální potenciál družstev

prostor zejména pro zlepšení komunikace s veřejností, vzdělávání pro zaměstnance, osvěta podniku

Důležitou roli zde také hraje rozhodnutí vedení výrobního družstva. Zástupci výrobních družstev vysvětlili svůj nezáměr o projekt CP především počátečním velkým množstvím úkolů týkajících se projektu zavádění EMS, kterému dali přednost před projektem CP, a svých vlastních pracovních povinností. Jako další důležitý argument uvedli nevýznamnost projektu CP resp. v objemu přínosů zavedení CP v daných MSP, tzn. CP nemá pro MSP takový potenciál jako jiné dobrovolné nástroje př. environmentální účetnictví apod. S tímto argumentem souvisí také finanční náklady na zavádění projektu CP, jež jsou v současné době pro výrobní družstva neakceptovatelná, přestože se domnívají, že by CP jistě přínosy a pozitiva přinesla.

Proces čistší produkce není pro družstva procesem novým a neznámým procesem, ale procesem kontinuálním a průběžným, který je zaměřen na intenzivní hledání způsobů a možností snižování výrobních nákladů v rozmanitých oblastech činnosti výrobních družstev, jako jsou konstrukce, technologie a výroba a kam nedílně patří snaha o minimalizaci produkce odpadů, jejich neefektivnější využívání a zhodnocování. Technicky jednoduchá, rychlá a finančně nenáročná řešení čistší produkce byla již v některých družstvech dříve realizována. Opatření čistší produkce, která jsou technicky složitá, neověřená, dlouhodobě nejistá, finančně náročná a zejména u kterých je návratnost investice v nedohlednu, se jeví pro družstva jako nezajímavá.

Zástupci výrobních družstev se shodují nad možnými přínosy projektu čistší produkce pro velké a střední podniky, při čemž zmiňují, že pro takto výrobní družstva charakteru – malé podniky – nemá čistší produkce velký potenciál ve srovnání s EMS či environmentálním účetnictvím.

4. Zhodnocení administrativního nástroje POH původce

Výrobní družstva, jež měla povinnost POH původce zpracovat dle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech ve znění pozdějších předpisů, zpracování této dokumentace dala prioritě.

V tomto projektu se prokázalo, že administrativní nástroje mají větší váhu nežli nástroje dobrovolné, i když pravý účel těchto nástrojů často nebyl dostatečně pochopen ve srovnání s účelem dobrovolných nástrojů. Účelem zpracování POH původce je zlepšení celkového stavu odpadového hospodářství původce. Záměr zpracování by měl původce odpadů chápat jako vytváření strategie předcházení vzniku odpadů, omezování jejich množství a nebezpečných vlastností, zvyšováním podílu úpravy vznikajících odpadů s následným využitím, včetně recyklace, a bezpečného odstraňování odpadů. Původce odpadů by si ve svém POH měl především stanovit a definovat cíle a opatření včetně termínů plnění, které chce v dohledné době dosáhnout tak, aby napomohl k naplnění závazné části POH příslušného kraje a tím i POH ČR. Dále by si původce měl napláňovat, jakým způsobem nejlépe hospodařit v oblasti odpadů a jak řídit celý systém nakládání s odpady v podniku.

POH původce jako administrativní nástroj byl zpracován často jako nutnost pro splnění požadavků zákona o odpadech, ale k inovativnímu myšlení podniku přispělo jen menší mírou. Podniky již při samotné úvaze nad zaváděním dobrovolných nástrojů zvažují myšlenky – proč vybraný dobrovolný nástroj v podstatě zavádět?, jaké budou přínosy? jaký je pravý účel? a podobně. Tím v podstatě nutí vedení podniku přemýšlet o dobrovolném zlepšování řízení a efektivity provozu ve svůj prospěch (konkurenceschopnost apod.). Při

zpracovávání POH původce se zástupci výrobních družstev zaměřili především na oblast nakládání s odpady, nežli na oblast předcházení vzniku odpadů či jejich minimalizaci.

5. Závěr

Projekt EKOfit je prvním projektem v ČR zaměřeným na ověření účinnosti dobrovolných nástrojů v prostředí malých a středních podniků.

Na základě dotazníkového šetření ve výrobních družstvech zúčastněných na projektu byl u všech družstev identifikován určitý potenciál pro další zlepšování jak v oblasti environmentální, tak i ekonomické a sociální. Z environmentálního hlediska byly u družstev jako potenciál pro další zlepšování identifikovány zejména dodatečné rezervy v možnosti snižování negativních vlivů na životní prostředí, stejně jako dostatečný prostor pro opatření na snížení nákladů na poplatky a pokuty za znečišťování, prostor pro snižování emisí, produkci, třídění, využívání odpadů, používání nebezpečných látek, prostor pro zlepšování jakosti výrobků nebo předcházení haváriím. Z ekonomického hlediska je ve družstvech potenciál pro zlepšení zejména v oblasti zvyšování efektivnosti vynakládaných nákladů, snižování poplatků a pokut či zvýšení celkové efektivnosti podniku. V sociální oblasti je zde zejména prostor pro zlepšení komunikace s veřejností, vzdělávání pro zaměstnance či osvěta v podniku. Lze konstatovat, že ta družstva, která už měla zaveden nějaký dobrovolný nástroj, jsou na tom lépe jak z environmentálního, tak i ekonomického a sociálního hlediska.

Projekt EKOfit ukázal, že MSP, respektive výrobní družstva mají zájem o zavádění dobrovolných nástrojů ve svých podnicích, zároveň se zaměřují na nástroje, jenž pro takto malé podniky budou mít větší objem přínosů v nejrůznějších oblastech (environmentální, ekonomické, sociální) a náklady na jejich realizaci se v blízké budoucnosti družstvu vrátí.

Takovým nástrojem je environmentální manažerský systém, kterému byla dána přednost před nástrojem čistší produkce v rámci projektu EKOfit. Důvodů proč zavádět spíše EMS než-li čistší produkci v malých podnicích je několik, avšak nejdůležitějším je argument výše objemu přínosů a finanční a časové náročnosti zavádění čistší produkce.

Je tedy nutné při úvaze o možnostech zavádění dobrovolného nástroje zohlednit skutečnost, že vložené náklady do dobrovolných nástrojů se nevrací ihned, ale jedná se většinou o dlouhodobé investice, kdy se efekty objevují i v přínosech, jenž je těžké vyčíslit (např. finanční ohodnocení).

Úspěch zavedení nástroje závisí na charakteru podniku, na situaci v podniku před samotným zaváděním nástroje, na celkovém přístupu podniku (zejména vrcholovému vedení) k zavedení nástroje. V neposlední řadě záleží úspěch také na zdárném zavedení nových, vhodných technologií a změnách provozu, jejich kvalitě apod.

Co však může ohrozit zavádění dobrovolných nástrojů v MSP je potenciální nedostatek lidských i finančních zdrojů na jejich realizaci. Také zde vyvstává obava, zda se zavedený systém nestane jen další vrstvou zavádění regulačních opatření, a také obava, jaké důsledky zavedený dobrovolný nástroj bude mít (jeho celkové dopady ve všech oblastech).